

ЕКОНОМІКА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

УДК 330 + 338.1/338.2(051)=161.1=021_(477)

А. Є. ГОРОДЕЦЬКИЙ,
професор, доктор економічних наук,
заслужений діяч науки Російської Федерації,
заступник директора Інституту економіки РАН
(Москва)

АНТИКРИЗОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ І МОДЕЛІ ПОСТКРИЗОВОГО РОЗВИТКУ РОСІЇ *

Досліджено особливості світової економічної кризи 2008–2010 рр. у Росії, розглянуто її економічну природу, довгострокові соціально-економічні наслідки та ефективність застосованих антикризових програм. Зроблено висновки про перехідний характер сучасної економічної епохи і неминучість зміни моделі розвитку – як глобальної, так і тієї, що склалася в Росії за минулі роки. Розкрито проблеми підвищення продуктивності праці з точки зору переходу до нової, несировинної, моделі економічного зростання. Викладено основні принципи нової національної економічної політики, яка відповідає потребам модернізації та інноваційного розвитку.

Ключові слова: турбулентний світ, економічні епохи, криза, антикризові програми, моделі розвитку, державна економічна політика, продуктивність праці, економічне зростання, інституціональні фактори, посткризові моделі, модернізація, стратегічні орієнтири, ціннісно-мотиваційні передумови, управління майбутнім.

A. E. GORODEZKY,
Professor, Doctor of Econ. Sci.,
Honored Sci. Worker of the Russian Federation,
Deputy Director of Institute of Economics of the RAN
(Moscow)

CRISIS MANAGEMENT AND THE POST-CRISIS DEVELOPMENT MODEL FOR RUSSIA

Specific features of the world economic crisis in 2008–2010 in the Russian Federation are studied. Its economic nature, long-term socio-economic consequence, and efficiency of the realized anticrisis programs are considered. The conclusion is drawn about the transient character of the modern economic epoch and the inevitability of a change of the global development model and that formed in Russia for the recent years. The problems related to an increase in the labor productivity from the viewpoint of the transition to a new nonprimary model of economic growth are clarified. The basic principles of a new national economic policy corresponding to the needs of modernization and innovative development are presented.

Keywords: turbulent world, economic era, crisis, anticrisis programs, development models, national economic policy, labor productivity, economic growth, institutional factors, post-crisis models, modernization, strategic guidelines, value-motivational prerequisites, management of the future.

IV. Формування нових економічних моделей як відповідь на виклики XXI ст.

Сучасна глобальна економіка, економіки провідних країн світу, постсоціалістичні економіки країн Центральної та Східної Європи, колишнього СРСР сфор-

* Закінчення статті. Початок – в № 4, 2013 р.

мувалися на основі неоліберальної економічної моделі на зламі 1970–1980-х років, яка стала відповіддю на виклики 1960-х років кейнсіанській економіці. На її основі були реалізовані технологічна і структурна революції, революції в управлінні, інформаційна революція, сформувався V технологічний уклад. Був даний потужний поштовх інноваційному розвитку. Для країн з перехідною економікою були сформовані економічні моделі на базі так званого “Вашингтонського консенсусу”, які передбачали програми реформ на принципах лібералізації економіки, приватизації власності, скорочення до мінімуму економічної ролі держави, домінування в державній економічній політиці монетаристських методів непрямого макроекономічного регулювання.

Сьогодні, більш як 30 років потому, світ зіткнувся з новими викликами. У результаті глобалізації він став більш взаємопов’язаним і однорідним, у ньому домінує одна глобальна держава з її союзниками з цивілізаційного та економічного лідерства. Проте “кінець історії”, за Ф. Фукуямою, все-таки не настав. В економічному устрої мали місце серйозні зміни: інноваційну економіку поступово витіснила модель фінансової економіки, з наголосом на фінансові ринки, а не на інновації як головний фактор підвищення конкурентоспроможності й прибутку. Відбувається перерозподіл сили і впливу в глобальному економічному співтоваристві, формуються нові полюси прискореного економічного зростання – країни БРІКС. Традиційні механізми регулювання і саморегулювання дедалі частіше дають збій, що і підтвердили глобальна економічна криза 2008–2009 рр., загроза її другої хвилі у зв’язку з послабленням долара як основи міжнародної валютної системи, нестабільністю американських фінансових ринків, борговими проблемами у США і країнах ЄС.

Неясними є самі перспективи подальшого розвитку кризи. Першу її хвилю було збито масованими фінансовими вливаннями, активною державною антикризовою політикою практично в усіх країнах світу. Сьогодні ЄС вживає певних заходів (здійснює реформи) з протидії кризі, зокрема, утворено Європейський фонд фінансової стабілізації, до функцій якого входить фінансова підтримка країн, які зазнають економічних труднощів. Проте, як показує досвід Греції, Італії, Іспанії та Португалії, ці механізми перестають спрацьовувати.

Є не тільки передчуття, але й науковий прогноз майбутніх глобальних змін у сучасному економічному устрої, зміни економічних моделей розвитку, повернення на нових витках діалектичної спіралі у цілому знайомих сенсів і понять, цінностей і норм, а також інститутів. Уже сьогодні можна окреслити деякі її найбільш значимі елементи. Що стало ясно в результаті цієї кризи?

Перше – повернення циклів. Відсутність в останні 10–15 років будь-яких серйозних потрясінь і криз у країнах – лідерах світової економіки дозволило багатьом всесвітньо відомим економістам дійти висновку про те, що циклічний характер розвитку подолано. Як вважала більшість, ринок у порядку самокоригувань забезпечує динамізм розвитку, складні економетричні моделі на основі теоретичного “мейнстріму” дають можливість передбачити і прорахувати ризики, а фінансові інструменти (горезвісні фінансові інновації типу деривативів та ін.) дозволяють так диверсифікувати і розподілювати ризики по фінансовій системі, що це зміцнює стійкість і безпеку економіки в цілому. Але цикли повертаються. Ми мало чого можемо сказати про їх періодичність, межі циклів багато в чому згладжено і факторами регулювання, і колосальним розширенням ринків у зв’яз-

ку з геополітичними і гео економічними змінами у світі. Але тепер ми точно знаємо, що цикли нікуди не поділися, хоча їх хронологія і змінилася. І ми повинні бути готовими до того, що антициклічне регулювання, яке застосовувалось у 1950–1980-ті роки, знову потребує актуалізації. Очевидним є й те, що мають бути вироблені нові механізми цього антициклічного регулювання.

Друге – переосмислення ролі та місця великих і величезних організаційно-економічних і організаційно-правових форм у сучасній економіці, корпоративного капіталу, в тому числі ТНК. Указівки на те, що комп’ютерна ера приведе до підвищення ефективності малих форм, що малий і середній бізнес вийде на перші ролі, з точки зору факторів економічного зростання, динаміки структури світової економіки в цілому не підтвердилися. Насправді скрізь триває хвиля злиттів і поглинань, змінюється якісний склад лідерів гонки глобальної конкуренції, але саме великі й величезні корпорації залишаються локомотивами національних економік. За цілком раціональними засадами вибудовується й антимонопольна політика, яка орієнтується не стільки на масштаби корпорацій і частки ринків, які вони займають, скільки на конкретні прояви монопольної (антиконкурентної) поведінки, факти порушення антимонопольного законодавства.

Третє – реабілітація ролі реального сектору економіки, матеріальної економіки взагалі. Відбувається девальвація самого поняття постіндустріалізму. Є певна іронія в тому, що про постіндустріалізм доречніше говорити стосовно до постсоціалістичних країн, які розпочали свої реформи з руйнування національної промисловості, примітивізації структури економіки. І в цьому сенсі промисловість, поступаючись місцем певному постіндустріальному суспільству, уходить не як деякий віджилий історичний економічний феномен. Її часові та просторові переміщення є наслідком глобальної конкуренції, яка різко посилилася та диктує свої правила і національній конкуренції. Ось у цьому значенні ми можемо говорити про постіндустріалізм. Для деяких країн і територій, яким не під силу зберегти свої національні сегменти сучасної промисловості, – так; але не для держав – лідерів глобальної економіки, не для транснаціональних капіталів і корпорацій, які шукають найприбутковіші умови для розгортання різних виробництв.

Крім того, скорочуються зони експорту продуктивного капіталу, де ще вчора низька ціна робочої сили і слабка соціальна захищеність найманих працівників забезпечували ТНК надприбутками. Криза розставляє всі крапки над “і”, й однією з актуальних тем політико-економічного порядку денного стають репатріація промислових виробництв, створення нових робочих місць в економічно розвинутих країнах по обидва боки Атлантики.

Четверте – повернення держави в економіку, її конструктивна роль в економічному регулюванні, поява ряду нових функцій з точки зору забезпечення міжнародної економічної безпеки, супроводження національних економічних інтересів, підтримки нових і найновіших інноваційних напрямів, довгострокового розвитку соціальної інфраструктури суспільства. Але очевидним є й інше. На жаль, не скрізь і не в усіх країнах, і поки що не в Росії, позиції *ринкового фундаменталізму*, які протягом останніх 30 років піддавалися тотальній критиці, зазнають поразки. Ситуація складається таким чином, що вплив цієї школи мислення уходить дуже і дуже повільно.

Сьогодні, коли імперативи глобального регулювання є настільки очевидними, потрібні спеціальні наднаціональні регулятори, міжнародні інститути і меха-

нізми вироблення, узгодження і прийняття економіко-політичних рішень, які стосуватимуться всіх, усієї економічної системи глобальної економічної політики. Вони не заперечують важливість *національних систем державного економічного регулювання*, але дозволяють привести в систему, консолідувати реакцію **основних акторів глобальної економіки**, принаймні, перед лицем глобальної кризи. Тому в цій ситуації повернення названих чотирьох глобальних тенденцій є дуже симптоматичним саме з точки зору формування нової моделі російської економіки, у першу чергу з огляду на її всебічну інтеграцію у світову економіку. Ступінь цієї інтеграції тільки зростатиме, особливо після вступу Росії наприкінці 2011 р. у СОТ. У цьому напрямі відбуватиметься подальше поглиблення регіональних інтеграційних союзів на теренах СНД, зокрема реалізація проекту Євразійського союзу.

“Вашингтонський консенсус” за місцем його народження помер, але справа його в Росії поки ще живе. Тому, виходячи з національних перспектив Росії та в інтересах модернізаційного проекту, в умовах гострого дефіциту історичного часу для його реалізації, слід визнати об’єктивні реалії і не відкладати зміни до добре відомих критичних контрапунктів історії. Вичерпання історичного часу не знімає модернізаційний проект з порядку денного, але однозначно ставить нас перед загрозою найжорсткіших мобілізаційних варіантів модернізації.

Успіх чи неуспіх модернізаційного проекту залежить від попереднього рішення ряду загальних питань.

Про вибір стратегічних орієнтирів. Звичайно, важливо визначитися з тим, який тип модернізації нам потрібен. Це може бути і проривний варіант, а може – і широка соціально-економічна модернізація. Але в будь-якому випадку вона не повинна орієнтуватися на технологічні уклади вчорашнього дня. Ми не маємо права дозволити собі “поетапно доганяти” лідерів, долаючи по черзі те, у чому відстали вчора і позавчора. Це і є *безнадійна справа “наздоганяючої модернізації”*.

У цьому сенсі дуже переконливим є приклад модернізації у період довоєнних п’ятирічок, коли вона орієнтувалася на останні досягнення III технологічного укладу, і саме це створило основу економічної могутності країни, яка, незважаючи на невдачі перших років війни, не закінчилася для неї так само трагічно, як для Європи, яка повною мірою пізнала класику німецького “бліцкригу”. Створений науковий і технологічний потенціал, у найкоротший строк відмобілізована воєнна економіка, яка швидко налагодила випуск найновішої зброї за Уралом, дозволили протягом 5 років, практично тільки власними силами, вести і виграти найтяжчу в історії людства і країни війну.

На нашу думку, академік С.Ю. Глазьев не цілком правий, коли говорить про те, що галузі та підприємства минулих укладів можна не розвивати [16; 17; 18; 19]. Реалії Росії демонструють, як руйнування багатьох галузей і підприємств обробного сектору економіки зламало систему складних організаційних і коопераційних зв’язків у промисловості, призвело до втрати технологічної культури, кадрів, депрофесіоналізації і декваліфікації робітничого класу. Саме тут криються причини системних недоліків і катастрофічних невдач у ракетно-космічній сфері, оборонно-промисловому комплексі, включаючи міжнародну торгівлю зброєю, цивільній авіації, а також регулярних техногенних катастроф, зокрема в електроенергетиці, втрати конкурентоспроможності продовольчого комплексу і зростання напруження викликів і загроз продовольчій безпеці навіть з урахуванням того, що, як це не парадоксально, Росія залишається одним з лідерів світової торгівлі зерном.

Дуже важливим є питання про відповідність масштабу цілей та завдань модернізації, з одного боку, та їх ресурсного забезпечення — з іншого. Нам узагалі слід відходити від ідеології витрат, як це розуміють бухгалтери і рахівники. Модернізації потрібні нові генерації політиків, фінансистів, фінансових менеджерів, які розуміють, що ми не “витрачаємо” гроші бюджету, а *вкладаємо та інвестуємо*.

Де взяти гроші? Гроші є! Наведемо деякі оцінки академіка А.Г. Аганбегяна. На 2010 р. ми мали 510 млрд. дол. золотовалютних резервів, з яких на модернізацію цілком можна було направити у формі інвестиційних кредитів 350 млрд. дол. Другим джерелом повинні були б стати кошти, перерозподілені з нафтогазового сектору в переробні галузі, і насамперед — у машинобудування. Таке завдання може вирішити тільки державний бюджет, використовуючи механізм реалізації заінтересованості суспільства в стабільному соціально-економічному розвитку. Стрижнем фінансової політики країни в роки економічного зростання (2000—2008) була настанова на вилучення додаткових фінансових ресурсів з обігу, в результаті чого у 2008 р., напередодні кризи, у стабілізаційному фонді вдалося нагромадити величезні кошти — 3851,8 млрд. руб. За даними Міністерства фінансів РФ, станом на 1 березня 2013 р. сукупний обсяг Резервного фонду Росії дорівнював 2 трлн. 592,89 млрд. руб., Фонду національного добробуту — 2 трлн. 682,58 млрд. руб.

З одного боку, такий підхід дозволив частково запобігти краху банківської системи і фондового ринку в період кризи, але, з іншого, прирік країну на збереження паливно-сировинної структури виробництва і посилив технічну відсталість економіки в цілому.

У цьому зв'язку потрібна нова модель бюджетного розподілу нафтогазових доходів, яка базуватиметься на законодавчому встановленні норми розподілу додаткових доходів Федерального бюджету на цілі нагромадження державних резервів і нової індустріалізації країни. За попередніми оцінками, дана норма при перевищенні ціни у 85 дол. за 1 барель нафти повинна бути такою: 40% додаткових доходів ідуть у резерви і 60% — на нову індустріалізацію. Імовірність того, що ціни на енергоносії і надалі зростатимуть, підтверджується прогнозними оцінками авторитетних зарубіжних і вітчизняних фахівців. Другу версію нещодавно озвучив Президент РФ В.В. Путін, і вона зводиться до того, щоб частка нафтогазових доходів, нагромаджена понад 7-процентну квоту Резервних фондів у ВВП, направлялася на інвестиційні потреби економіки.

Необхідно підвищити і частку інвестицій в консолідованому бюджеті; сьогодні вона є найнижчою у світі й становить близько 20%, за незначних коливань по роках у той чи інший бік. За норми 20% жодній країні не вдавалося тільки за рахунок внутрішніх факторів демонструвати зростання в середньому більш як на 3% на рік. За радянських часів дана норма сягала 40%. Ми могли б перейти до норми інвестицій хоча б у межах 30—35%, тоді можна було б очікувати 5—6-процентне зростання.

Також є можливість внесення істотних цільових коректив у боргову політику держави, банківське законодавство (у частині інвестиційного кредитування). Усе це допоможе мобілізувати не менш як 250 млрд. дол., але для цього повинна запрацювати, по суті, нова модель фінансової системи і макроекономічної політики.

Логіка і досвід підказують, що тільки такий інвестиційно активний підхід дозволить Росії реалізуватись як державі, що розвивається, державі — ініціатору і спрямовувачу модернізації. За інших рівних умов, віддаючи належне приватній ініціа-

тиві та бізнесу, все ж визнаємо, що ще хоча б один порівнянний за можливостями суб'єкт не проглядається. Інша справа, що держава може і повинна реалізувати широкий політичний і громадянський стратегічний альянс влади, суспільства, бізнесу, громадян – для солідарної діяльності з розв'язання завдань модернізації. Саме такий підхід – від історичних можливостей, від можливостей суспільства зрозуміти і прийняти модернізаційні ініціативи влади, брати участь на основі консенсусу – дуже важливий, коли ми говоримо про перспективи модернізації.

У цьому сенсі несподіваною, на наш погляд, може бути оцінка з соціальних позицій історичного спадку нашого великого реформатора П.О. Столипіна. Його реформи були потрібні країні, і він багато чого зробив для їх здійснення. Проте в підсумку вони не влаштували нікого. Звичайно, його смерть руйнівню позначилася на справі його життя. Але реформи згубили не тільки фатальні постріли терориста Богрова, а й відсутність консенсусу між основними класами і групами суспільства з приводу реформ, загальне соціальне і політичне невдоволення ними. Не в останню чергу через це від великих реформ до великої революції виявився, за історичними мірками, усього один крок. І про це треба пам'ятати, коли ми розпочинаємо чергову модернізацію.

Звідси, значимість теми про **суб'єктів, рушійні сили і ціннісно-мотиваційні передумови модернізації**. Ми абсолютно згодні з тим, що коли забуваємо про рушійні сили модернізації, інтереси, сподіваємося тільки на горезвісну “політичну волю”, “примус до прогресу”, то навіть якщо запросити кращих фахівців, постійно множити наукові концепції, на виході знову матимемо черговий зразок літературної творчості, цікавої лише для вузького кола авторів-одномудців документа і, можливо, для істориків економічної думки. Узагалі, прийняти і розділити тягар і витрати модернізації суспільство може тільки тоді, коли між ним і владою є **довіра, взаєморозуміння і злагода з приводу цілей і засобів модернізації**.

І ще про соціальний бік модернізації. Звичайно, вона завжди несе із собою неминучі ризики і втрати, соціальні проблеми. Але треба мати на увазі й таке. Злидні та просте відтворення, злидні та розширене відтворення, певний економічний розвиток і контрасти соціальної нерівності в певних межах є сумісними. Але уявити собі поєднання злиднів та інновацій, модернізацію за одночасного фронтального наступу на соціальні та людські права громадян, вибудовування нових інноваційних інститутів при деградації соціальної та соціокультурної інфраструктури суспільства сьогодні неможливо. Навіть відомі *мобілізаційні моделі модернізації* з необхідністю вимагали системних рішень у сфері розвитку соціальної інфраструктури, створення системи соціальних прав і гарантій громадян.

Тому, якщо ми і надалі у своєму умонастрої орієнтуватимемося на відомі досліди радикального неоліберального реформування, то про модернізацію, інноваційний розвиток, економіку, засновану на знаннях, доведеться забути. Не може людина, яка змушена працювати для заробітку на п'яти роботах, думати про інновації чи якісь ще високі матерії на кшталт “освіта протягом усього життя”, культурний відпочинок, творчість тощо.

Для людини креативної, для “класу розвитку”, справжнього інтелектуального класу (а не горезвісного “середнього” – за рівнем доходів і споживання) потрібно зовсім інше середовище. Тому, звичайно, є особливі соціальні аспекти модернізації, які вимагають усунення остаточних деформацій соціального спадку 1990-х років, коригування курсу у сфері науки, освіти, охорони здоров'я, культури

ри, які у 2000-ні роки перетворили загальну (загальнонаціональну) справу *Культури* на поле діяльності лише вузького кола еліти, а у галузі науки і освіти призвели до виникнення своєрідних науково-освітніх “газпромов” і “роснефтей”, які забезпечують відтворення цієї еліти, але не здатні виконувати ті соціальні функції, які ці інститути несли у собі як публічні інститути виробництва і поширення знань; виховання і становлення особистості; соціальних ліфтів і джерела формування “класу розвитку”.

І останнє, мабуть, найважливіше. Сьогодні лідери світового економічного розвитку, і насамперед США, всі сили і ресурси держави і нації концентрують на **управлінні майбутнім, цілеспрямованому і планомірному створенні наукових, науково-технічних, інноваційних і технологічних заділах у межах VI і навіть наступного VII технологічних укладів**. Про це безперервно говорить у більшості своїх прогнозно-економічних праць відомий російський математик Г.Г. Малинецький [20; 21; 22; 23]. І тут лідирує держава, віддаючи країнам “другого ешелону” прогресу і комерційному сектору освоєння близького космосу, значну частину ІТ-економіки, інших галузей попереднього укладу. Проривні воєнні технології, медицина, біотехнології і фармацевтика, нанотехнології, інформаційно-телекомунікаційні технології, засновані на нових принципах, революція в матеріалах – усе це підтримується державою, природно, у тих специфічних формах, які характерні для американської системи регулювання інтелектуального виробництва, співробітництва з бізнесом там, де лежать основоположні національні інтереси і довгострокові стратегічні орієнтири, спрямовані не просто на лідерство, а й на економічне домінування в майбутньому світі. Урахування цих світових трендів та імперативів розвитку вимагає, наполегливо диктує відновлення в Росії систем стратегічного цілепокладання, стратегічного планування і управління, політичних, економічних та інституціональних механізмів вироблення і реалізації стратегічних пріоритетів.

Сьогодні ми не можемо в деталях описати майбутні глобальну і національну моделі економічного устрою і розвитку, але певні висновки і прогнози дамо. Вони зводяться до такого.

1. В епоху глобалізації прогрес людської цивілізації та її головні цінності – людина, її життя і здоров’я, гідність, права і свободи – зумовлюють те, що людський вимір розвитку стає головним у системах глобальної економіки на всіх її рівнях, у регіональних і національних підсистемах. Захист прав і свобод людини являє собою справжній зміст забезпечення глобальної, регіональної, національної та інших локальних видів і різновидів безпеки.

2. У системі західної цивілізації це розуміння сформовано за нових часів і стало основою суспільства модерну і постмодерну, сприяє продуктивному синтезу конкурентної ринкової економіки, розвитку громадянського суспільства, правової держави з широким набором соціальних функцій і гарантій. Одночасно це є універсальною тенденцією, закономірністю, за якою можна судити про реальний прогрес модернізованих суспільств як країн третього світу, так і постсоціалістичних. Це важливе методологічне положення, тому що будь-які варіанти мобілізаційного розвитку з принесенням у жертву демократичних цінностей, прав і свобод людини, поступками авторитаризму можуть дати лише частковий і обмежений у часі економічний результат, який зовсім не гарантує досягнення стратегічних цілей модернізації, виходу на рубежі інформаційного суспільства і економіки, заснованої на знаннях. Проте і сьогодні, незважаючи на історичні уроки і позитивний

приклад найуспішніших країн, спокуса авторитаризму, розвиток ціною обмеження прав і свобод особистості залишаються реальною загрозою і непереборною перешкодою на шляху соціально-економічного прогресу, формування вільного, відкритого і демократичного суспільства.

3. У Росії в період ринкової трансформації, по суті, повністю змінилася парадигма розвитку інститутів і механізмів її забезпечення. В останнє 20-річчя тотальна система державних інтересів послідовно перетворювалася на більш-менш сучасну систему, орієнтовану на широкий спектр національних інтересів з акцентом на невійськові методи їх захисту і ключову роль економічної безпеки. Дуже важливо, що права та інтереси особистості в даній системі – практично рівноцінні поняття поряд з інтересами держави і суспільства. Разом з тим найголовніші права і свободи особистості, пов'язані з її гідністю, матеріальними і нематеріальними інтересами, ще не стали безумовною цінністю, соціальним і політичним імперативом як для влади, так і для суспільства, держави, бізнесу, всіх верств суспільства й еліт. Соціальна поляризація і розкіл суспільства, різкі соціальні контрасти і конфлікти інтересів постійно провокують спокуси, додаткові стимули і аргументи для використання авторитарних методів, звужують межі вільних конкурентно-ринкових відносин. Економічно це штовхає до історичних рецидивів мобілізаційних моделей “наздоганяючої модернізації” з її вічним парадоксом Ахілла і черепахи, що змагаються. Політично це знову виштовхує суспільство, що модернізується, на “особливі шляхи розвитку”, в площину нерозуміння і напруження із зовнішнім світом, загострення відносин із Заходом.

4. Західний світ сьогодні також багато в чому живе в координатах застарілої парадигми безпеки. Той розрив у образі, стилі та рівні життя, який характерний для країн “золотого мільярда” і решти світу в умовах глобального інформаційного суспільства, доступності будь-якої інформації в системі “онлайн” і недоступності для всіх однакових можливостей “тут і зараз”, підриває основи глобальної безпеки, створює принципово нові виклики і загрози для національної безпеки багатих країн. Глобальне домінування США і ЄС, спроби уніфікувати світ і нав'язати йому свої цінності, у тому числі шляхом гуманітарних інтервенцій, не можуть допомогти в пошуку нової парадигми розвитку і безпеки, їх гармонізації. Сьогодні ані обмеження моделі “сталого розвитку”, ані “знеболюючі” глобальні інститути добродійності не вирішують проблеми світу як незбіжних паралельних світів соціального Едему і соціального Аду. Потрібна нова парадигма – самообмеження полюсу багатства і продуктивного розвитку полюсу бідності. Тут доречно згадати й ідеї экс-прем'єр-міністра Іспанії Х.Л.Р. Сапатеро про державу в епоху глобалізації, яка гарантує безпеку громадян як головну умову свободи; відстоює соціальну єдність як справедливість, неупередженість, урівноваженість і гармонію в суспільстві; стимулює економічне зростання; несе відповідальність за глобальну безпеку, забезпечення законності та міжнародної безпеки. Не менш важливими є й ідеї экс-прем'єр-міністра Франції Ф. Фійона, який визначає докризовий світ як “світ повної безвідповідальності, яка минає”; прогнозує майбутній світовий порядок, в якому буде забезпечено міцну економічну безпеку на основі відповідальної ринкової економіки і модернізованого суспільства. При цьому криза не тільки не скасовує назрілих реформ, але й робить їх більш необхідними, ніж будь-коли. Ці елементи нової парадигми розвитку і безпеки і сьогодні мають свою безумовну методологічну та інструментальну цінність.

Список використаної літератури

16. Глазьев С.Ю. Стратегия опережающего развития России в условиях глобального кризиса. — М. : Экономика, 2010. — 255 с.
17. Глазьев С. Мы ещё можем совершить прорыв // Однако. — 2011. — № 03 (67).
18. Глазьев С. Сесть на гребень новой волны роста // Однако. — 2011. — № 32 (96).
19. Глазьев С.Ю. Как оседлать волну // Независимая газета. — 06 февр. — 2012 [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://www.ng.ru/ideas/2012-02-03/5_wave.html.
20. Малинецкий Г.Г. Проектирование будущего и модернизация России. — Препринты ИПМ им. М.В. Келдыша. — 2010. — № 41. — 32 с. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://www.keldysh.ru/papers/2010/prep41/prep2010_41.pdf.
21. Капица С.П., Курдюмов С.П., Малинецкий Г.Г. Синергетика и прогнозы будущего. — 3-е изд. — М. : Эдиториал УРСС, 2003. — 288 с.
22. Малинецкий Г. Доклад о перспективах РФ [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.nanonewsnet.ru/articles/2009/georgii-malinetskii-doklad-o-perspektivakh-rf>.
23. Малинецкий Г. Сложность, нестабильность и судьба России [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://cliodynamics.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=54&Itemid=1.

References

16. Glaz'ev S.Yu. *Strategiya Operezhayushchego Razvitiya Rossii v Usloviyakh Global'nogo Krizisa* [The Strategy of Advancing Development of Russia under Conditions of the Global Crisis]. Moscow, Ekonomika, 2010. 255 p. [in Russian].
17. Glaz'ev S. *My eshche mozhem sovershit' proryv* [We can make else a breakthrough]. *Odnako – However*, 2011, No. 3 (67) [in Russian].
18. Glaz'ev S. *Sest' na greben' novoi volny rosta* [To override the crest of a new growth wave]. *Odnako – However*, 2011, No. 32 (96) [in Russian].
19. Glaz'ev S.Yu. *Kak osedlat' volnu* [How to override a wave]. *Nezavisimaya Gazeta – Independent Newspaper*, Feb. 6, 2012, available at: http://www.ng.ru/ideas/2012-02-03/5_wave.html [in Russian].
20. Malinetskii G.G. *Proektirovanie budushchego i modernizatsiya Rossii* [Design of the Future and a Modernization of Russia]. *Preprint, M.V. Keldysh Institute of Applied Mathematics of the RAS*, 2010, No. 41. 32 p., available at: http://www.keldysh.ru/papers/2010/prep41/prep2010_41.pdf [in Russian].
21. Kapitsa S.P., Kurdyumov S.P., Malinetskii G.G. *Sinergetika i Prognozy Budushchego* [Synergetics and Predictions of the Future]. Moscow, Editorial URSS, 2003. 288 p. [in Russian].
22. Malinetskii G. *Doklad o Perspektivakh RF* [Report on Perspectives of the Russian Federation], available at: <http://www.nanonewsnet.ru/articles/2009/georgii-malinetskii-doklad-o-perspektivakh-rf> [in Russian].
23. Malinetskii G. *Slozhnost', Nestabil'nost' i Sud'ba Rossii* [Complexity, Instability, and Fate of Russia], available at: http://cliodynamics.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=54&Itemid=1 [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 21 січня 2013 р.